

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 10, 2016 [Назад](#) [Головна](#)

0 0 0 0 0 0 0 0

УДК: 330.3

*О. В. Новицька,
аспірантка, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця*

ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ЧИННИК ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

*О. V. Novitska,
The post-graduate student, Vinnitsa national technical university, Vinnitsa*

INTELLECTUAL ECONOMY AS A FACTOR OF INNOVATION DEVELOPMENT

В статті досліджуються процеси інтелектуалізації економіки. Досліджено сутність основних понять, пов'язаних з розвитком інтелектуальної економіки. Зроблені висновки щодо важливості інтелектуалізації господарської діяльності підприємства як чинника інноваційного розвитку.

The article examines the processes of intellectualization of the economy. The essence of the basic concepts related to the development of intellectual economy. Conclusions about the importance of intellectualization of business enterprises as a factor of innovation.

Ключові слова: інтелектуалізація економіки, інтелектуальна економіка, інтелектуальний капітал, інноваційний розвиток, інтелектуальний потенціал людини.

Keywords: intellectualization of the economy, knowledge economy, intellectual capital, innovation development, intellectual capacity rights.

Постановка проблеми. В умовах поглиблення процесів глобалізації та конкуренції в економіці підприємства у світовому господарстві визначається його інноваційним розвитком та рівнем використання інтелектуального потенціалу. Нині одним із найбільш значущих глобальних процесів є інтелектуалізація виробництва, що передбачає високу кваліфікацію працівників та постійне її підвищення. У макроекономічному аспекті інтелектуальний капітал у процесі економічної глобалізації став головним чинником, який визначає місце країни у новій економіці. На мікрорівні реалії сучасних економічних процесів такі, що підприємство вже не може забезпечувати істотні конкурентні позиції на ринку тільки за рахунок матеріальних і фінансових ресурсів. У новій інтелектуальній економіці успіх фірми залежить більшою мірою від інтелектуальних можливостей системи, які втілюються у процесі виробництва та реалізації матеріальних та нематеріальних товарів, створенні додаткових фінансових потоків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій науці можна виділити декілька напрямків дослідження інтелектуального капіталу. Фундаментальні основи використання інформації та знань як факторів виробництва були розроблені у працях К. Маркса, А. Маршалла, П. Хейне, Й. Шумпетера та ін. Серед досліджень питань управління інтелектуальними ресурсами на макроекономічному рівні заслуговують на особливу увагу роботи Дж. Гелбрейта, П. Друкера, В. С. Єфремова, В. Л. Іноземцева, С. М. Клімова, Е. Тоффлера, Р. Цвильова. В наукових працях цих авторів висвітлено основні проблеми постіндустріального суспільства. Інституціональні аспекти інформації та знань розглядалися К. Менаром, Д. Нортон, Р. Нуревим, Р. Коузом, Л. Тевено, О. Фаворо, Ф. А. фон Хайеком, А. Шастітко. Значний внесок у розвиток теоретичних та науково-методичних засад управління інтелектуальним капіталом на рівні підприємства зробили Е. Брукінг, В. Гойло, Б. Б. Леонтьєв, В. С. Пономаренко, Т. Стюарт та ін.

В Україні питаннями теорії та методології інтелектуалізації економіки займаються такі сучасні вчені як: О. Амоша, В. Александрова, Ю. Бажал, Д. Богиня, В. Воронкова, А. Гальчинський, В. Гесць, О. Грішнова, О. Кендюхов, Н. Корабльова, В. Корженко, А. Мерзляк, Л. Мельцер, Л. Михайлова, В. Семиноженко, В. Соловйова, Л. Пашко, Л. Штика та інші.

Постановка завдання. Проаналізувати сутність понять, пов'язаних з розвитком інтелектуальної економіки на основі праць сучасних дослідників.

Виклад основного матеріалу. Відомий дослідник становлення та розвитку капіталу Д. Гелбрейт у своїй праці «Новое индустриальное общество» стверджував, що високий рівень виробництва і доходу, який є результатом застосування передових технологій і великих масштабів виробництва, призводить до того, що на досить значну частину населення перестає тиснути тягар турбот, пов'язаних із задоволенням елементарних фізичних потреб. А внаслідок цього і економічна поведінка стає більш гнучкою. Не тільки ціни і витрати, пов'язані з виробництвом, але і споживчий попит стає об'єктом управління. До того ж Гелбрейт стверджує, що в індустріальній системі на ринку праці продовжує діяти тенденція до надлишку робочої сили. У минулому столітті більш важливе значення набув капітал: влада перейшла до капіталу. Вимоги, які диктуються технікою і організацією виробництва, а не ідеологічні символи – ось що визначає стан економічного суспільства [2, с. 14-16].

Американський економіст і публіцист, широко відомий своїми численними статтями з проблем світової економіки, теорії управління та розвитку сучасних форм послуг у фінансовому секторі – Томас Стюарт у своєму науковому дослідженні «Інтелектуальний капітал. Новий источник общества» відзначає, що інтелектуальна компанія – це в багатьох відносинах щось зовсім інше. Її основні фонди не мають матеріальної форми, і взагалі не зрозуміло, кому вони належать і хто відповідає за їх зміст. Матеріальні активи витісняються інтелектуальними таким же чином, як поточні активи витісняються інформацією. Для інтелектуальних компаній характерне прагнення звільняти свої баланси від основних фондів. Головні офіси розміщуються в орендованому приміщенні; замість того, щоб утримувати власні вантажні парки, виробничі компанії користуються для перевезення продукції найнятим автотранспортом; вертикальна інтеграція поступається місцем віртуальній організації. Інтелектуальній компанії не потрібні активи. Чим менше активів, тим краще. Поки у неї є інтелектуальний капітал, вона може отримувати

доходи, не обтяжуючи себе ні управлінням активами, ні необхідністю оплачувати їх зміст [3].

У поняттях «інтелектуальна економіка» і «інтелектуальна компанія» найцінніший вихідний матеріал, необхідний для вирішення нашого завдання – інформація [3, с. 4-6].

Отже, Т. Стюарт піднімає питання про витіснення фізичної праці новітніми та більш зручними технологіями і засобами праці.

Рисунок 1.1. Становлення інтелектуального капіталу

На сучасному етапі розвитку інтелектуальної економіки, інтелектуалізація капіталу визначає рівень інноваційного розвитку.

У 2015р. частка виконавців наукових досліджень і розробок (дослідників, техніків і допоміжного персоналу) у загальній кількості зайнятого населення становила 0,50%, у тому числі дослідників – 0,33%. За даними Євростату, у 2013р. найвищою ця частка була у Фінляндії (3,21% і 2,31%), Данії (3,17% і 2,15%), Ісландії (2,94% і 2,0%), Швеції (2,85% і 2,16%), Австрії (2,85% і 1,74%) та Норвегії (2,62% і 1,84%); найнижчою – у Румунії (0,51% і 0,32%), Болгарії (0,76% і 0,55%), Туреччині (0,77% і 0,65%) та Кіпру (0,82% і 0,61%) [8].

У 2015р. загальний обсяг витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт (далі – ННТР) власними силами організації становив 12224,9 млн. грн., з якого 44,8% – витрати на оплату праці, 28,4% – матеріальні витрати, 2,8% – капітальні витрати та 24,0% – інші витрати. Частка фінансування витрат на виконання ННТР за рахунок державного бюджету становила 34,5% (у 2010 р. – 41,2%).

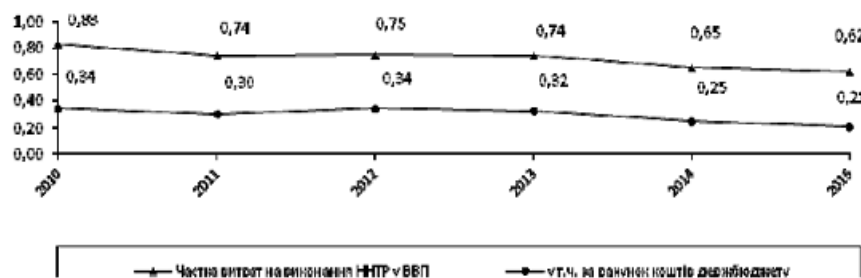

Рисунок 1.2 – Частка витрат на виконання ННТР у ВВП, %

Упродовж 2015р. на підприємствах та в організаціях, які здійснювали ННТР, працювало 101,6 тис. працівників (без урахування сумісників) [8].

Таблиця 1. 1.
Інноваційна діяльність підприємств

	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками						
			дослідження і розробки ¹	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань	підготовка виробництва для впровадження інновацій	придбання машин обладнання та програмного забезпечення	Інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР				
	%	млн. грн.							
2000	18,0	1760,1	266,2	X	X	72,8	163,9	1074,5	182,7
2001	16,5	1979,4	171,4	X	X	125,0	183,8	1249,4	249,8
2002	18,0	3018,3	270,1	X	X	149,7	325,2	1865,6	407,7
2003	15,1	3059,8	312,9	X	X	95,9	527,3	1873,7	250,0
2004	13,7	4534,6	445,3	X	X	143,5	808,5	2717,5	419,8
2005	11,9	5751,6	612,3	X	X	243,4	991,7	3149,6	754,6
2006	11,2	6160,0	992,9	X	X	159,5	954,7	3489,2	563,7
2007	14,2	10821,0	986,4	793,5	192,9	328,4	X	7441,3	2064,9
2008	13,0	11994,2	1243,6	958,8	284,8	421,8	X	7664,8	2664,0
2009	12,8	7949,9	846,7	633,3	213,4	115,9	X	4974,7	2012,6
2010	13,8	8045,5	996,4	818,5	177,9	141,6	X	5051,7	1855,8
2011	16,2	14333,9	1079,9	833,3	246,6	324,7	X	10489,1	2440,2
2012	17,4	11480,6	1196,3	965,2	231,1	47,0	X	8051,8	2185,5
2013	16,8	9562,6	1638,5	1312,1	326,4	87,0	X	5546,3	2290,9
2014	16,1	7695,9	1754,6	1221,5	533,1	47,2	X	5115,3	778,8
2015	17,3	13813,7	2039,5	1834,1	205,4	84,9	X	11141,3	548,0

Проаналізувавши частку питомих підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, можна зробити висновок, що найбільш високі капіталовкладення підприємств у розвиток інноваційної діяльності зафіксовано у 2000 та 2002 роках – 18,0 %. Починаючи з 2003 р., питома вага підприємств у інноваційній діяльності значно знижується і лише у 2010 р. помітне її зростання.

З вищевикладеного матеріалу можна зробити висновок, що джерелом генерації нового знання є інтелектуальна активність людини. *Інтелектуальна активність* – це основана на знанні, усвідомлена, морально орієнтована здатність збирати, накопичувати та переробляти все більші потоки інформації.

Для реалізації процесу інтелектуалізації, повинні бути створені сприятливі умови забезпечення (інститути).

Розвиток інтелектуалізованої економіки країни пов'язаний з визначенням таких понять:

– *інноваційний потенціал* – сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства), необхідних для інноваційного розвитку економіки.

Рисунок 1.3. Умови для забезпечення реалізації процесу інтелектуалізації

Складові інноваційного потенціалу, які можуть бути об'єктами оцінки: організаційно-управлінська система; інтелектуальна складова: а) виробнича і науково-технічна база (ступінь знання основного обладнання, сертифікованість виробництва, використання патентів, технологічна характеристика (якість) виробництва, характеристика інформаційних технологій, використання зовнішніх інформаційних мереж); б) ринкова активність [4, с. 52–54]. Інноваційний потенціал охоплює: новаторство; здатність генерувати або вибирати нові ідеї, підходи та проекти, визначати перспективні сфери інвестування; скептицизм та критичне ставлення до застарілих штамів і стереотипів, концептуальний підхід і прагнення до максимальної поінформованості у своїй справі; ініціативність, схильність до реформ та експериментування; терпимість до невизначеності;

– *людський потенціал* – це сукупність знань, практичних навичок і трудових зусиль людини [5, с. 125] або людські здатності, дарування, навички, які варто визнати особливою формою капіталу [6, с. 40];

– *інтелектуальний потенціал людини* і його здатність до специфікації – нове знання повинно бути відкрито (генероване), а потім застосовано до специфічних завдань у конкретному організаційному/виробничому контексті;

– *інтелектуальний капітал* – знання, яке необхідно конвертувати у вартості; накопичення інтелектуальних активів у вигляді патентів, ліцензій, комп'ютерних програм, авторських програм тощо, а також динамічних характеристик, пов'язаних з людським капіталом організації та інноваційною діяльністю [17, с. 87–94]. Доповнення до визначення сутності інтелектуального капіталу зробили японські вчені, зокрема І. Нонака. В його інтерпретації акценти зміщуються до створення нового знання, інноваційного процесу з використанням прихованих знань.

– *інноваційне виробництво* – це виробництво, основою якого є використання нових знань (або нове використання знань), втілених у технології, ноу-хау, нових комбінаціях виробничих факторів, структурі організації та управління виробництвом, які дають змогу одержувати інтелектуальну ренту та переваги перед конкурентами. Інноваційне виробництво – це не “вид”, не “нова сфера виробництва”, а характер виробничої діяльності, за якого центральна роль у виробничому процесі переходить з механічного використання інформації до інтелектуального, творчого. Перехід від суто матеріального до інноваційного виробництва свідчить, що поряд з речовинною формою буття суспільного виробництва з'являється “невловима” форма, яка називається антропоцентричною.

Відомий дослідник Е. Брукінг у книзі «Інтелектуальний капітал ключ к успеху в новом тысячелетии» дає своє тлумачення інтелектуального капіталу – це термін для позначення матеріальних активів, без яких компанія не може існувати. Брукінг розділяє інтелектуальний капітал на чотири частини.

Рисунок 1.4. Інтелектуальний капітал за Е. Брукінгом

Ринкові активи – це той потенціал, який забезпечується нематеріальними активами, пов'язаними з ринковими операціями.

Інтелектуальна власність представляє собою узаконений інструмент для захисту різних корпоративних активів (торгові марки, патенти, свідоцтва на право власності).

Під *людськими активами* розуміється сукупність колективних знань співробітників підприємства, їх творчих здібностей, умінь вирішувати проблеми, лідерських якостей.

Інфраструктурні активи – це ті технології, методи та процеси, які роблять роботу підприємства взагалі можливою [7, с. 30-35].

Висновки та подальші дослідження. Основою успіху підприємств є наявність стратегії розвитку інтелектуальних ресурсів, інтелектуальної власності як частини корпоративного планування і власного капіталу. Забезпечення розвитку інтелектуальних ресурсів української держави та трансформації національного господарства відбувається через систему соціальних інститутів: культуру, школу, політику, правові інститути, соціальні стандарти, рівень розвитку світового співтовариства, економічне середовище, вищу освіту, науку, релігію та сім'ю.

Саме через наведені інститути відбувається нарощування інтелектуальних ресурсів, через інтелектуалізацію суспільства, підвищення рівня інноваційності суспільства, дієвість, розвиток НТП, розвиток носія інтелекту, комунікативність, активність та творчість, що призводять до приросту інтелектуальних ресурсів.

Отже, умови існування людства у XXI ст. потребують переходу до нової стратегії суспільства – до інтелектуалізації економіки на основі широкомасштабного використання знань і інформації як стратегічних ресурсів розвитку суспільства. Освіта, наука і знання є першоосновою для формування людини та перетворюють її на особистість.

Використана література.

1. Кендіухов О.В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом: Монографія / НАН України. Інститут економіки промисловості; ДонУЕП. – Донецьк: ДонУЕП, 2008. – 359 с.
2. Новое индустриальное общество: Пер. с англ. / Дж. Гэлбрейт. — М.: ООО «Издательство АСТ»; ООО «Транзиткнига»; СПб.: Terra Fantastica, 2004. — 602, [6] с. — (Philosophy).
3. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. / Под ред. В.Л. Инноземцева. М.: Academia, 1999. С.372-400.
4. Буденко П.Т. Інноваційний потенціал промислових підприємств // Економіка розвитку. Харківський національний університет. – Харків: ХНЕУ, 2005. – №2(34). – С. 52–54.
5. Добрынин А. И. Человеческий капитал в транзитивной экономике: формирование, оценка, эффективность использования / А.И. Добрынин, С.А. Дятлов, Е.Д. Цыренова. – СПб.: Наука, 1999. – С. 40.
6. Одинцов С.В. Место и роль интеллектуального капитала предприятия в современном мире // Наука и промышленность России. – 2002. – № 10. – С. 87–94.
7. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал/Пер. с англ. под ред. Л. Н. Ковалик. – СПб: Питер, 2001. – 288 с.: ил. – (Серия «Теория и практика менеджмента»).
8. <http://www.ukrstat.gov.ua>

References.

1. Kendiukhov, O.V. (2008), *Efektivne upravlinnia intelektualnym kapitalom* [Effective management of intellectual capital], NAN Ukrainy. Instytut ekonomiky promyslovosti; DonUEP, Donetsk, Ukraine, p. 359.
2. Dzh. Gjelbrejt (2004), *Novoe industrial'noe obshhestvo* [The New Industrial State], ООО «Izdatel'stvo AST», Moscow, Russia, ООО «Tranzitkniga», Terra Fantastica, SPb., Russia, p. 602, [6]. — (Philosophy).
3. Stjuart, T. (1999), *Intellektual'nyj kapital. Novaja postindustrial'naja volna na Zapade. Antologija.*[Intellectual capital. The new wave of post-industrial West. Anthology.], Academia, Moscow, Russia, pp.372-400.
4. Budenko, P.T. (2005), “The innovative potential of industrial enterprises”, *Ekonomika rozvytku*, vol. 2(34), pp. 52-54, Kharkivskiy natsionalnyi universytet, Kharkiv,

Ukraine.

5. Dobrynin, A. I. Djatlov, S.A. and Cyrenova, E.D. (1999), *Chelovecheskij kapital v tranzitivnoj jekonomike: formirovanie, ocenka, jeffektivnost' ispol'zovanija* [Human capital in transitive economy: the formation, evaluation, efficiency], Nauka, SPb., Russia, p. 40.
6. Odincov, S.V. (2002), "The place and role of the intellectual capital of the enterprise in the modern world", *Nauka i promyshlennost' Rossii*, vol. 10, pp. 87–94.
7. Bruking, Je. (2001), *Intellektual'nyj kapital* [Intellectual capital], Piter, SPb., p. 288.
8. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 12.10.2016 р.

ТОВ "ДКС Центр"